

Franc Kimon
**Astrologija
kod Grka i Rimljana**

Predavanja iz istorije religije (1911–1912)

Preveo

ALEKSANDAR MAĆEŠIĆ

Predgovor

ἐκ τῶν οὐρανίων τὰ ἐπίγεια ἥρτηται
κατὰ τινὰ φυσικὴν συμπάθειαν

Filon, *De Opificio Mundi*, c. 40.

Posle prilično dugo diskreditacije i zanemarivanja, astrologija počinje da učenom svetu još jednom skreće pažnju na sebe. Za proteklih nekoliko godina, naučnici su se posvetili njenom temeljnom istraživanju i objavljivanju publikacija. Grčki rukopisi, koji su ostali zapečaćena knjiga u vreme dok je trajala potraga za neobjavljenim dokumentima, sad su podrobno ispitani, a blago koje donosi ova literatura nadmašilo je sva očekivanja. S druge strane, dešifrovanje pločica s klinastim pismom omogućila je pristup bogatim izvorima poznatih sujeverja, koja su do današnjeg vremena, na Aziju i Evropu, ispoljavala uticaj veći od bilo koje religije. Verujem, stoga, da nisam kriv za neumesnu uobraženost ako se usudim da vas pozovem da pokažete zanimanje za ovo pogrešno uverenje – tako dugo opšte prihvaćeno – koje je izvršilo nemerljiv uticaj na verovanja i ideje najrazličitijih naroda, i koje baš iz tog razloga zahteva pažnju istoričara.

Pošto je potrajala hiljadama godina, snaga astrologije opala je kad je, s Kopernikom, Keplerom i Galilejem, napredovanjem astronomije, izneta netačna hipoteza na kojoj počiva sva njena struktura, naime, o geocentričnom sistemu univerzuma. Činjenica da Zemlja kruži međuprostorom, remeteći zamršen splet planetarnih uticaja i nemih zvezda, otpravljenih u nedokučive dubine nebesa, više ne doprinosi tome da njihovi proročki glasovi dopiru do uвета ljudskog roda. Nebeska mehanika i analiza spektruma konačno su ih lišile njihovog misterioznog ugleda. Od tog časa, u tom poznatom sistemu proricanja, koji objavljuje da iz zvezda čita tajnu naše sudbine, ljudi vide ništa drugo nego najčudovišnije himere začete u sujeverju. Na talasu prosvećenosti, osamnaesti i devetnaesti vek prokleli su ovu jeres u ime naučnog pravoverja. Godine 1824, Letron je smatrao za neophodno da se izvini Akademiji zapisa i književnosti za „besmislene sanjarije“ u kojima je video „ništa drugo nego pad koji je do krajnosti obeščastio čovekov razum“¹ – kao da čovekovi padovi nisu bili često mnogo poučniji od njegovih trijumfa.

Međutim, krajem devetnaestog veka, razvoj istorije, s različitih strana, ponovo je pažnju istraživača usredsredio na antičku astrologiju. To je izvesna egzaktna anuka, zasnovana na primitivnim verovanjima, a kad je klasična filologija, proširivši svoj horizont, u opseg svog osmatranja u potpunosti uvrstila razvoj nauka u antici, nije mogla da ostavi po strani onu granu – nedozvoljenu, priznajem – ali neodvojivo povezanu ne samo s astronomijom i meteorologijom, nego takođe s medicinom, botanikom, etnografijom i fizikom. Ako bismo se vratili u

¹ “Reveries absurdes . . . une des faiblesses qui ont le plus déshonoré l'esprit humain.”

najranije etape svake vrste učenosti, do helenističkog ili čak vavilonskog perioda, izvesno je da bismo gotovo svuda naišli na uznemirujuć uticaj ove astralne „matematike.“ Ova mladica, koja se usred trske uzdigla rame uz rame s drvetom znanja, iznikla je iz istog tla i isprepletala sopstvene grane s njegovim.

Ali ne samo da je astrologija neodvojiva od učenog čoveka koji nastoji da utvrdi izvor mukotrpnog napredovanja razuma u potrazi za istinom putevima njenih uzmicanja i skretanja – što je, verovatno, najuzvišenija misija istorije – ona takođe ima koristi od zanimanja koja pobuđuje u svim manifestacijama iracionalnog. Ova pseudo-nauka u stvari predstavlja veru. Ispod ledene kore hladne i krute dogme struje nemirne vode uzburkanog bogopoštovanja, koje teku od najdublje starine; i čim se istraživanje usmeri na religije prošlih vremena, istog časa ono stremlji ovom doktrinalnom sujeverju, verovatno onom koje izaziva najveće zaprepasćenje. Istraživanja su pokazala da je, pošto je zavladovalo kao vrhovno u Vaviloniji, potčinilo kultove Sirije i Egipta, a pod Carstvom – da pomenemo samo zapad – preobratiло čak i drevni paganizam Grčke i Rima.

Međutim, astrologija se sama od sebe nameće razmatranjima istoričara religija, ne zbog toga što je povezana s naučnim teorijama, i ne zbog toga što zalazi u učenja paganskih misterija nego zarad same sebe (i ovde zadiremo u srž problema), budući da je istoričar obavezan da ispita kako i na koji način je došlo do toga da se – što na prvi pogled izgleda čudovišno – sklopi savez između matematike i sujeverja. Nije nikakvo objašnjenje razmotriti ga kao tek mentalni poremećaj. Čak i tad, pošteno govoreći, ovu halucinaciju, najistrajniju koja je opsedala čovekovu glavu, ipak bi vredelo pro-

učiti. Ako se psihologija danas veoma oprezno primenjuje na poremećaje pamćenja i volje, nije moguće da se ne zainteresuje za pitanja poremećaja sposobnosti vere, a specijalisti za mentalne bolesti dobro će postupiti ako se pozabave ovim vrstama neprijatnog simptoma u smislu razrešenja njegove etiologije i utvrđivanja njegovog porekla. Kako je ovo bezumno učenje nastalo, kako se razvilo, širilo i, iz veka u vek, nametalo nadmoćnijim umovima? U tome je, u svoj svojoj jednostavnosti, istorijski problem koji nam se isprečava.

U stvarnosti, porast broja ovih dogmi pratio je pravac, ne istovetan nego, čini mi se, naporedan s porastom broja dogmi izvesnih drugih teologija. Njena polazna tačka bila je vera, i to vera u izvesna astralna božanstva koja ispoljavaju uticaj na svet. Potom su ljudi nastojali da dokuče prirodu ovog uticaja: verovali su da su podložni izvesnim nepromenljivim zakonima, budući da je osmatranje ukazivalo na činjenicu da su nebesa prožeta pravilnim kretanjima, a oni sami verovali da su kadri da odrede njihove uticaje u budućnosti, s istom onom izvesnošću s kojom su određivali predstojeće revolucije i konjunkcije zvezda. Na kraju, kad je iz tog dvojakog uverenja izvedeno niz teorija, njihov prvobitni izvor bio je zaboravljen ili zanemaren. Staro verovanje postalo je nauka; njeni postulati podignuti na nivo načela, što se pravdalo fizičkim i etičkim razlozima, a kao izgovor se iznosilo to da počivaju na eksperimentalnim podacima prikupljenim dugotrajnim osmatranjima. Uobičajenim procesom, posle verovanja, ljudi su izmislili razloge za verovanje – „*fides quaerens intellectum*“ – a inteligencija zaokupljena radom na veri svela ih na iskaz, čija je logična posledica zapečatila tešku zabluđu.

Ima nečeg tragičnog u ovom beskrajnom pokušaju čoveka da pronikne u tajne budućnosti, u toj upornoj borbi njegovih čula da ovlada znanjem koje izmiče njegovoj proveri i da zadovolji svoju neutaživu žudnju za tim da predvidi sopstvenu sudbinu. Nastanak i evolucija astrologije, ta strahovita greška na koju su strašene intelektualne sposobnosti bezbrojnih naraštaja, izgleda kao najgore razočaranje. Utvrđujući neporeciv karakter revolucija na nebesima, Haldejci su uobražavali da su razumeli mehanizam univerzuma i da su doprli do stvarnih zakona života. Antička verovanja u uticaj zvezda na Zemlju bila su sažeta unutar krajnje rigidnih dogmi. Međutim, tim dogmama često je protivrečilo iskustvo, koje je trebalo da ih potvrdi. Potom, ne usuđujući se da sumnjaju u načela na kojima počiva cela njihova zamisao o svetu, ovi proroci-dijalektičari upinjali su se da doteraju sopstvene teorije. Budući da nisu bili kadri da poreknu uticaj božanskih zvezda na stvari ovog sveta, izumeli su metode za pravilnije određivanje ovog uticaja, zamrsili problem beznačajnim podacima, čije se razrešenje pokazalo netačnim, i tako se malo-pomalo, tokom vekova, nakupila čudovišna zbirka zamršenih i često protivrečnih učenja, koja zbunjaju razum i čija će bestidna nesuštastvenost ostati trajan predmet zaprepašćenja. Trebalo bi da nas zaprepasti prizor čovekovog razuma kojeg tako dugo zavode ove zablude, samo kad ne bismo znali kako su medicina, fizika i hemija lagano krčile sebi put napred, postajući eksperimentalne nauke, i kakve su dugotrajne napore morale da čine kako bi se oslobodile strahovitog stiska ovih starih sujeverja.

Tako je mnoštvo razloga privuklo pažnju istraživača ovih drevnih tekstova grčkih astrologa koji su tako

dugo zanemarivani. Prionuli su na ponovno iščitavanje i objavljivanje ovih naizgled odbojnih knjiga koje nisu štampane još od šesnaestog veka. Poslednje izdanje Ptolemajevog *Četvoroknjižja* – i, na zaprepašćenje, veoma loše – potiče iz 1581. godine. Pored toga, veliki broj autora izranja iz mraka; hrpa rukopisa koja je trulila u mraku biblioteka danas izlazi na svetlost dana.²

Korist od njih ne ograničava se na nauku koju obrađuju i na srodna područja u koja je astrologija manje-više prodrila, ona je mnogo raznolikija i sveobuhvatnija, i bilo bi teško potpunije izložiti njihovu višestruku primenu.³

Neću se zadržavati na zanimanju koje u istraživačima pobuđuju tekstovi rasuti na više od petnaest vekova, od vremena Aleksandrijske biblioteke do renesanse. A opet, neću ni pokušati da procenim vrednost koja bi, u sferi politike, mogla da se pridaje učenju koje je veoma često usmeravalo volju kraljeva i odlučivalo o njihovim poduhvatima. A ni na primerima ne bih uspeo da dokažem kako širenje astroloških učenja otkriva nesumnjiv odnos između najstarijih civilizacija, a onog ko taj odnos proučava vodi od Aleksandrije i Vavilona čak do Indije, Kine i Japana, dovodeći ga ponovo s Dalekog istoka na Daleki zapad.

Tako mnogo pitanja, tako različitih po zanimanju koje pobuđuju, nije moguće razmotriti odjednom. Neophodno je da pokažemo strpljenje i ograničimo se na jedan pogled na temu. Naš cilj tokom ovih predavanja biće ograničen na to da pokažemo kako su orijentalna

² Videti *Catalogus Codicum Astrologorum Graecorum*, Brussels, 1893-1911.

³ Videti Franz Boll, *Zur Erforschung der antiken Astrologie* (*Neue Jahrbucher f. d. Klass. Altertum*), xxi. (1903).

astrologija i obožavanje zvezda preoblikovali verovanja grčko-latinskog sveta, šta je u različita vremena predstavljalo neprestano jačanje snage njihovog uticaja i na koji način su na zapadu uspostavili sideralni kult, koji je bio najviša faza antičkog paganizma. Unutar grčkog antropomorfizma, Olimpljani su bili tek idealizovan odraz mnogih čovekovih osobina. Rimski formalizam učinio je obožavanje narodnih bogova izrazom rodoljublja, izričito uređenog sveštениčkim i građanskim zakonom. Vavilon je bio prvi koji je podigao zdanje *kosmičke* religije, zasnovane na nauci, koja je čovekove postupke i čovekove odnose sa astralnim božanstvima dovelo u opšti sklad s organizovanom prirodom. Ova učena teologija, uključivanjem celog sveta u svoje spekulacije, trebalo je da ukloni skućenije oblike vere, a menjanjem prirode antičkog idolopoklonstva, trebalo je da u mnogo čemu pripremi dolazak hrišćanstva.

I. Haldejci

Za vreme Francuske revolucije, građanin Dipijus, u tri pozamašne knjige „O poreklu svih oblika bogopoštovanja“ (1794), razvio je ideju o tome da je prvobitni izvor religije bio prizor nebeskih pojava i utvrđivanje njihove povezanosti s događajima na Zemlji, pa se prihvatio posla da pokaže kako su mitovi svih naroda i svih vremena bili ništa drugo nego skup astronomskih kombinacija. Prema njemu, Egipćani, kojima je dodelio najistaknutije mesto među „izumiteljima religija“, smislili su, otprilike dvanaest ili petnaest hiljada godina pre n. e., podelu ekliptike na dvanaest sazvežđa, saobrazno dvanaest meseci; a kad je ekspedicija Bonaparte, u hramovima u dolini Nila, posebno u Denderi, pronašla izvesne zodijske kojima je pripisana nepojmljiva starost, ove nesvakidašnje teorije kao da su dobile neočekivanu potvrdu. Međutim, odvažna mitološka izmišljotina, koju je u nebese uzdigao *mudrac* Revolucije, raspala se u paramparčad kad je Letron dokazao da zodijski iz Dendere potiče, ne iz epohe koja prethodi najstarijoj poznatoj epohi faraona, nego iz epohe rimskih careva.

Nauka je u svojim ciklusima hipoteza sklona ponavljanjima. Nedavno je bio izveden pokušaj da se obnovi

Sadržaj

Uvod.....	7
Predgovor.....	9

I. Haldejci

„Pan-Vavilonisti“ – Suštinska zablude njihovih teorija – Astralna religija obuhvata naučne ideje razvijene pred kraj, nikako na početku vavilonske civilizacije – Skica istorije haldejske astronomije – Njena otkrića u drugom veku pre n. e. – Njen uticaj na religiju – Razvoj astralne teologije – Haldejski simbol vere u helenističkom periodu.....	16
---	----

II. Vavilon i Grčka

Sideralna religija, izvorno strana Grcima – Antropomorfizam se opire kultu nebeskih tela – Grčki filosofi kao zagovornici obožavanja zvezda – Praktični motivi i teoretski razlozi – Osvedočen uticaj orijentalnih religija – Platonov <i>Epinomis</i> – Grci prvo odbacuju astrologiju – Do promene dolazi posle vremena Aleksandra Velikog – Prožimanje grčke i haldejske nauke – Beros – Kidinovo posredovanje između Hiparha i Haldejaca – Seleuk iz Seleukije i naučni racionalizam – Stoicizam kao izumitelj obožavanja zvezda i filosofije – Kraj vavilonskih škola.....	39
---	----

III. Širenje na zapad

Moć astrologije – Vavilon i Egipat – Astrologija, nepoznata u Egiptu pre šestog veka pre n. e. – Petosirid i Neakuba (oko 150. pre n. e.) – Hermetičke knjige – Sirija – Izrael i astrologija – Preobražaj semitskog paganizma – Haldeizam i helenizam u carstvu Seleuka – Orijentalni stoicizam i Posejdonije iz Apameje – Njegov uticaj na rimsku misao – Manilijeva *Astronomika* – Neo-pitagorovci – Književna i narodna propaganda – Orijentalne misterije – Molitve careva kulta Sunca – Kuća Severija – Zvanični kult *Sol Invictus*, osnovao ga Aurelijan (274. godine n. e.) – Dinastija Sunca iz četvrtog veka – Zaključak 63

IV. Teologija

Predstava o nebesima – Božanstvo nebeskih tela – Svojstva astroloških bogova: (a) Večnost – Obožavanje Vremena i njegovih podeoka – Sveti brojevi – (b) Univerzalnost i svemoć – Obožavanje Nebesa i sazvežđa – Obožavanje biljaka i elemenata – Vodeća sila kosmičkog organizma – Sunce kao vrhovni bog – Razvoj solarne teologije – Preobražaj paganizma 82

V. Astralni misticizam. Etika i kult

Mistički element u astralnoj religiji – Uticaj nebesa na drevne i današnje narode: kosmičko osećanje – Sjedinjenje čovekove duše s nebeskim telima – Misticizam kao pristup znanju o nebeskim bogovima – Suprotnost dionisijskoj ekstazi – Etičke posledice misticizma – Suprotnost između neba i zemlje, i između duše i tela – Snaga intelektualnih uživanja – Asketizam – Fatalizam kao rušenje etike i kulta – Astrologija ostaje uz religiju: pokoravanje subini kao izvor etike – Neophodnost opravdanja pozitivnog obožavanja – Obožavanje Sunca – *Natalis Invicti* – Obožavanje planeta – Sedmica – Uticaj astrologije na jezik. 107

VI. Eshatologija

Astralni misticizam kao priprema za budući život – Glavna učenja – Astralna eshatologija u Grčkoj – Razvoj u rimskom svetu – (a) Ko postaje besmrtnan? Kraljevi i državnici – Vojnici i sveštenici – Svi pobožni i čisti ljudi – (b) Kako su se duše uzdigle do zvezda? Antička sredstva – Magični procesi – Teorija solarne privlačnosti – Priroda duše – Uzdizanje kroz elemente – Mitološka verovanja – Bog kao vodič pobožnih duša – (c) Gde je prebivalište blaženih? Nejasnoća raširenih gledišta – Solarna besmrtnost – Uzdizanje kroz planetarne sfere – Suprotstavljanje podzemnom svetu – (d) Koja je duhovna radost predodređena za izabrane? Nebeska gozba – Predstava o zvezdama – Duše stiču puno znanje o Bogu i svetu 127